

TIDSSKRIFT FOR PRAKTISK TEOLOGI

NORDIC JOURNAL OF PRACTICAL THEOLOGY

ÅRGANG 41 NR. 1 (2024) S. 1-4

DOI 10.48626/tpt.v41i1.5563

Leder

Nord-europeisk gravferd i endring

Vi lever i en usikker tid. Verdensfreden er truet, de økonomiske utsiktene er uklare og klimaendringer tiltar. Én ting er sikkert: vi skal alle dø. Med stor sannsynlighet kommer de fleste av oss også til å være en nær pårørende i gravferd en gang i løpet av livet. Hvilke følelser vi går inn i det med, hvilke valg vi foretar om seremonien og på hvilke måter vi deltar, vil variere. Likevel kan vi anta at å gravlegge våre nære er noe av det som forener oss på tvers av tider, kulturer og landegrenser. Å studere gravferdspraksiser bør være av allmenn interesse, siden de i stor grad også forteller noe om tidsånd, samfunn og sosiale samspill. For prester, seremoniledere og undervisningstilsatte er det særlig interessant å følge med på utviklingen i gravferdspraksiser for å komme nærmere et svar på spørsmålet: Hva er en god gravferd? Hvordan forvaltes tradisjon og individuelle ønsker?

Vi er stolte av å presentere dette nummeret av Tidsskrift for praktisk teologi med fire forskningsartikler og et intervju om gravferdspraksiser, som alle kan bidra til større kunnskap om feltet. Vi tror bidragene er av høy aktualitet; Den norske kirke er i gang med å utarbeide nye gravferdsliturgier, og diskusjon om gravferdspraksiser foregår for tiden i flere europeiske land. I dette nummeret presenterer vi forskning fra både Norge, Sverige, Danmark, Finland og Tyskland.

Ulla Schmidt har i sin artikkel «Begravelse, deltakelse og deltakere» sett nærmere på hvem som deltar i begravelser i Folkekirken i Danmark og hva de gjør når de deltar, et tidligere lite belyst tema innen forskning. Hennes funn peker på at deltakelse vurderes som viktig av mange, og kan tolkes som en meningsmettet handling. Mange av oss liker å tenke at vi er like innfor døden, men gravferden og deltakelse utfoldes ulikt, avhengig av sosial klasse og inntekt. Schmidt uttrykker: «Død og begravelse utjevner ikke forskjeller, men forlenger dem». Videre kan vi spørre, skal Kirken tilrettelegge for mer personlige fokus i gravferder og slik være en arena hvor sosioøkonomiske forskjeller synliggjøres eller skal den søke å motvirke dette? Spørsmålet er aktuelt i videre arbeid med gravferdsritualene.

I artikkelen «Svenska kyrkans begravningssed i förändring» synliggjør og analyserer Kristina Helgesson Kjellin og Anders Sandberg endringer i den svenske gravferdspraksisen. De presenterer funn fra en tidligere stor forskningsrapport sammen med en ny kvalitativ undersøkelse, hvor det blir tydelig at endringene avhenger av by/land og sterk/mindre sterk tilknytning til kirken. Hvis familien har flere personlige ønsker om utformingen av seremonien, og de har en svak tilknytning til kirken, er det større sannsynlighet for at de velger en borgerlig begravelse. Ikke alltid handler det om et ønske om mindre kristne innslag eller symboler, men ønsket om fleksibilitet. Forfatterne finner i sine intervjuer at prester ofte viser en åpenhet i møte med de pårørendes ønsker, selv om de kjenner seg forpliktet på en kirkelig liturgi. Sammen med forfatterne spør vi: Hvis ikke kirken fortsetter en imøtekommende innstilling, øker sannsynlighet for at flere i framtiden vil velge bort kirkelig gravferd? Artikkelens diskusjon bør være av interesse når nye instruksjoner for kirkelig gravferd skal utformes i de nordiske landene.

Artikkelen «Å velge seg en gravferd» beveger seg i det samme diskusjonsfeltet, men fra en norsk kontekst. Forfatterne Fredrik Saxegaard, Ingvild Lalim Hanseid og Tone Stangeland Kaufman baserer sin diskusjon på en kvantitativ undersøkelse blant pårørende, samt en kvalitativ undersøkelse blant byrådirektører og -konsulenter, prester, og ansatte i kirkelig fellestråd. Artikkelen tar utgangspunkt i begrepet «tradisjon», som er en sentral begrunnelse for å velge kirkelig gravferd. Forfatterne finner at det er lite språklig om hva «tradisjon» innebærer for den enkelte, og at det er et komplekst forhold mellom å følge tradisjon og å gjøre gravferden personlig gjennom egne valg. Hva som gjør noe til en «personlig gravferd» og hvordan det skal forvaltes, er et interessant tema i debatten videre om gravferder i Norden. Artikkelen synliggjør at det avhenger av flere faktorer enn å velge bort det tradisjonelle og lage egne ritualer.

Artikkelen av Auli M. Vähäkangas studerer gravferdspraksis med utgangspunkt i hvilke følelser de pårørende kjente på under koronapandemien. Selv om restriksjoner og pandemierfaringer har kommet på god avstand for de fleste, deles interessante observasjoner som har overføringsverdi utover den aktuelle tiden. Gravferd er en sosial hendelse, hvilke reaksjoner kom til uttrykk når mulighetene for dette ble begrenset? Ikke uventet rapporterte mange pårørende sterke negative følelser knyttet til restriksjonene, men flere forteller om hvordan gravferdsritualet også kanaliserte følelser som følge av pandemien. Å være en sørgende under pandemien var også «enklere» fordi pandemien normaliserte død og dødelighet. Funnene viser hvor viktig det er for de pårørende med deltakelse ansikt-til-ansikt og mulighet for fysisk nærhet sammen med andre sørgende. Kanskje dette gir viktig innsikt om verdien av fysiske ritualer i en tid som blir mer og mer digitalisert?

Til sist presenterer vi et intervju med Manuel Stetter, som er leder av praktisk-teologisk avdeling ved Rostock Universitet i Nord-Tyskland og er luthersk prest. Stetter har i den senere tiden forsket på død og gravferdspraksiser. I samtale med Tone Stangeland Kaufman forteller Stetter om et forskningsprosjekt hvor han er observatør når gravferdskonsulenter vasker og gjør klar de døde kroppene før gravferden. Studien reiser spørsmål om hvilke syn vi har på kropp, og sammenhengen mellom kropp og person. Stetter interesserer seg også for hvordan vi «konstruerer» den døde gjennom konkrete objekter og bruken av disse.

Intervjuet gir også innblikk i endringer i tyske kirkers gravferdspraksis som kan være interessante for norske lesere. Stetter forteller at flere Landeskircher har opprettet egne «kasualia-agenturer», som fungerer som spesialister på overgangsriter i en tid hvor kontakten mellom folk og kirke blir svakere. Utviklingstrekkene er ikke ulike de vi ser i de nordiske landene, og den pågående forskningen fra ham og hans forskningskolleger kan være interessant for flere å følge med på.

At gravferdspraksiser er i endring bør ikke komme som en overraskelse. Men enten vi er forskere, prester eller pårørende gir det mening å kjenne til beveggrunnene og mulighetene, og det tror vi dette temanummeret bidrar til.

Denne utgaven av Tidsskrift for praktisk teologi markerer at vi nå er et *heldigitalt*, vitenskapelig tidsskrift. Vi gleder oss over at verdifulle artikler er tilgjengelige for alle, alltid og overalt. Vi bruker fortsatt plattformen Open Journals System, journals.mf.no/tpt, som også mange andre tidsskrifter benytter. Her finner du både siste utgave og arkiv for mange årganger bakover i tid. På sikt håper vi å publisere komplette årganger tilbake til oppstarten i 1984.

Anne Austad og Valborg Orset Stene
redaktører for denne utgaven

Fredrik Saxegaard
redaktør